

מבט על, גיליון 871, 23 בנובמבר 2016

תחילתה של המערכה לקראת הבחירות לנשיאות באיראן

סימה שיין ואנה כתרן

מוקדם מהצפוי, המערכת הפוליטית באיראן נערכת לקראת הבחירות ה-12 לנשיאות שתתקיימה ב-19 במאי 2017. גורמים שונים במערכת הפוליטית ובתקשורת כבר עוסקים בשיח ער בנושא וגם שמות של מועמדים כבר נזרקים לחלל.

תהליך הבחירות לנשיאות באיראן הינו מובנה וכולל מספר שלבים; לאחר רישום המועמדים במשרד הפנים מתבצע סינון של המועמדים על ידי מועצת שומרי החוקה שבוחנת את כשירותם, לכאורה בהתאם לקריטריונים שנקבעו בחוקה, אולם למעשה בהתאם לרצונו של המנהיג העליון עלי ח'אמנהאי, שמחצית מחברי המועצה הם מינוי אישי שלו והאחרים – של הרשות השופטת הכפופה לו. פרסום רשמי של רשימת המועמדים הסופית על ידי מועצת שומרי החוקה מתבצע רק כחודש לפני מועד הבחירות, ואז נפתח שלב הקמפיינים התקשורתיים של המועמדים שאושרו על ידי המועצה, הכולל הופעות בכנסים בפני הציבור, ואף עימותים טלוויזיוניים. על מנת לנצח בבחירות נדרש רוב של 50 אחוזים מכלל המצביעים. אם לא מושג רוב כזה, ייערך סבב שני בין שני המועמדים המובילים.

התקופה הקודמת לבחירות באיראן מתאפיינת ברגישות יתרה של הצמרת הפוליטית והביטחונית, מאז המהומות שפרצו בשנת 2009. אז, בעקבות פרסום תוצאות הבחירות שהביאו לבחירתו בשנית של הנשיא אחמדינז'אד כבר בסיבוב הראשון, ובמה שנראה היה כזיוף בוטה של רצון הציבור, יצאו המונים לרחוב והפתיעו את המשטר בנחישותם להפגין נגד תוצאות הבחירות. על הרקע הזה, לקראת מערכת הבחירות הקרובה, ח'אמנהאי עצמו מנסה כבר עתה, כחצי שנה לפני המועד, לקבוע כללי התנהלות ולהקנות לציבור את התחושה שתהליך הבחירות יתנהל בצורה שקופה ו"דמוקרטית" (במושגים איראניים). במסגרת זאת פרסם ח'אמנהאי (ב-15 באוקטובר) מסמך הכולל 18 עקרונות מנחים למערכת הבחירות ולקמפיינים של המועמדים השונים. ביניהם, הוא הפציר במועמדים לפעול בשקיפות, אסר על מימון זר לקמפיינים וכן אסר כל התערבות של משמרות המהפכה. כן הדגיש המנהיג שלמועצת שומרי החוקה אכן שמורה המילה האחרונה באישור המועמדים, אך דרש ממנה לנהוג בשקיפות ולאפשר למי שדורש זאת לקבל הסבר מדוע נפסל.

במקביל, המנהיג מעורב גם בהיבטים האישיים יותר של המועמדים הפוטנציאליים. בולטת בהקשר זה התערבותו החריגה במה שנראה היה כקמפיין בחירות של הנשיא לשעבר מחמוד אחמדינז'אד, שערך מפגשים עם הציבור ברחבי המדינה ומקורביו פיזרו שמועות לגבי כוונתו להתמודד מול הנשיא המכהן, חסן רוחאני. בפגישה שהתקיימה בין השניים נמסר כי המנהיג ביקש מאחמדינז'אד שלא להשתתף בבחירות הקרובות וכעבור מספר ימים בהם לא נשמע דבר מאחמדינז'אד ניתן לכך פרסום, כולל ציטוט של דברי המנהיג שאמר לאחמדינז'אד שהתמודדותו בבחירות "אינה משרתת את האינטרסים שלו ושל המדינה". ואכן, בעקבות פרסום זה, הצהיר אחמדינז'אד (ב-29 בספטמבר) שאין בכוונתו להתמודד בבחירות הקרובות. מועמד פוטנציאלי נוסף שהסיר את מועמדותו לאחר חודשים ארוכים של שיח תקשורתי סביב מועמדותו האפשרית הוא מפקד כוח קדס, הגנרל קאסם סלימאני, שהצהיר (ב-15 בספטמבר) כי אינו מתכוון לרוץ בבחירות הקרובות וכי הוא "מתכוון להישאר חייל של המהפכה". עם הסרת מועמדותם של סלימאני ואחמדינז'אד הועלו בתקשורת האיראנית שמותיהם של מועמדים אפשריים מהמעגל הקרוב למנהיג, שיתמודדו בבחירות מטעם המחנה השמרני-קיצוני. למחנה זה, שספג מכה מסוימת בבחירות האחרונות למג'לס אשר בהן הצליח מחנה רוחאני להגדיל את כוחו, יש אינטרס ברור להציב מועמדים אטרקטיביים מטעמו. בשלב זה, איש מהמועמדים ששמותיהם אוזכרו לא אישר את כוונתו להתמודד ונראה שהמחנה השמרני-קיצוני בוחן עדיין את טקטיקת ההתמודדות שלו מול רוחאני.

המחנה הרפורמיסטי, לעומת זאת, נראה מגובש סביב מועמדותו של הנשיא המכהן, הגם שרוחאני אינו נציג מובהק של מחנה זה. האכזבה במחנה הרפורמיסטי מאי-הצלחתו של הנשיא לקדם סדר יום אזרחי מתון יותר גדולה, אולם, בהעדר מועמד אחר בעל סיכויים לנצח מוכן המחנה הזה לתמוך בו. לעת עתה, לא ברור האם יהיו מועמדים נוספים לבחירות מטעמו, אולם ניתן להעריך כי גם אם יתמודד מול רוחאני מועמד רפורמיסטי מובהק יותר, הוא יפרוש ויניח את הבמה לרוחאני עצמו, כפי שארע במערכת הבחירות הקודמת. גורמים מטעמו של רוחאני אישרו (25 באוקטובר) כי הוא מתכוון, ללא ספק, להתמודד בבחירות הקרובות.

אווירת הבחירות מלהיטה את השיח במגוון של סוגיות; בולט במיוחד המשך הוויכוח על הסכם הגרעין, כאשר מתנגדיו, השמרנים-הקיצונים, מנצלים את העובדה שאין שיפור משמעותי בתחום הכלכלי כדי להציגו ככישלון של ממשלת רוחאני, שלא השכילה למנף את תנאי ההסכם לטובת איראן ולא הביאה לשיפור משמעותי במצב הכלכלי. הנשיא מצדו מגן בכל הזדמנות על הסכם הגרעין ומדגיש את חשיבותו לשיקום הכלכלה האיראנית, ולצד הצטרפותו לביקורת המושמעת נגד ארצות הברית כמי שאינה ממלאת את התחייבויותיה על פי ההסכם, הוא חוזר ומדגיש כי על העם האיראני לחכות בסבלנות לפירותיו. גם בתחום המרכזי של מאבק בשחיתות שניסתה הממשלה לקדם פעילים מתנגדי רוחאני, המבקשים לנגח את הממשלה על רקע חשיפתה של פרשת שחיתות בשכר הבכירים במגזר הציבורי. עיקר הביקורת עסקה בכישלונה של ממשלת רוחאני לטפל בצמצום הפערים החברתיים ובמיגור השחיתות במדינה.

גם התחום התרבותי מהווה כר נרחב לליבו המתיחות בין המחנות ולניגוח ממשלת רוחאני על ידי המחנה השמרני. מאז ראשית כהונתו ביקש רוחאני להגדיל את מרחב התמרון של האזרחים בזירה הציבורית ולהרחיב את נושא חרויות האזרח. גישתה הליברלית יחסית של הממשלה עוררה ביקורת נרחבת מצד הממסד הדתי, שהתנגד למגמות שניסתה הממשלה לקדם ופעל לשינוי התפיסה. את שיאה של המחלוקת בין הניצים סימנה התפטרותו של שר האכזונה האסלאמית בממשלת רוחאני, עלי ג'ינתי, שבתום כהונה של שלוש שנים אשר במהלכן ניסה לקדם מגמות יותר ליברליות הוא אולץ להתפטר בלחץ הממסד הדתי, שהתנגד להן. לעומת זאת, הרכבו החדש של המג'לס שיחק לידי של הנשיא רוחאני כאשר אישר מינויים של שלושה שרים חדשים שהמג'לס הקודם סרב לאשר לפני שלוש שנים, כשהורכבה הממשלה המכהנת.

המאבק של המחנה השמרני-קיצוני ברוחאני בא לידי ביטוי נוסף במעצרים שהתבצעו בשנה האחרונה, לאחר חתימת הסכם הגרעין, של בעלי אזרחות כפולה אמריקאית-איראנית ואחרים, שהואשמו בריגול. מטרתם של מעצרים אלה היא לאותת, בעיקר לארצות הברית, על אודות מגבלות כוחו של הנשיא.

לסיכום, למרות שהבחירות לנשיאות צפויות להתקיים רק בעוד כחצי שנה, המערכת הפוליטית האיראנית כבר מצויה בתוכה, והגורמים השונים פועלים ומתבטאים בניסיון לקדם עצמם לקראת ההמשך. המנהיג העליון מגלה מעורבות גבוהה כדי להבטיח התנהלות ראויה מול הציבור. הניסיון ההיסטורי מצביע על כך שלאחר התבססותה של המערכת הפוליטית של הרפובליקה האסלאמית (בראשית שנות ה-80), כל נשיא מכהן המשיך לקדנציה שנייה, גם אם לעיתים קרובות מרחב התמרון שלו צומצם. לפיכך, סביר להניח שלרוחאני עדיין הסיכויים הגבוהים ביותר להיבחר לקדנציה שנייה כחלק מהמגמה לשמור על יציבות המשטר.

גם בזירה הבינלאומית יש רבים המניחים שרוחאני ייבחר, וההנחה שתישמר יציבות המשטר מניעה את המאמץ של המערב לחזור לאווירת "עסקים כרגיל". סוגיה זו ניצבת בפני הקונגרס האמריקאי כבר בימים אלה שכן חקיקת הסנקציות נגד איראן (ISA) עומדת להסתיים בסוף השנה. בבית הנבחרים כבר התקבלה (ב-14 בנובמבר), ברוב גדול, ההחלטה להמשיך את תוקף הסנקציות שאינן קשורות להסכם הגרעין על איראן לעשור נוסף, ועתה נדרש אישור הסנאט וחתימה של הנשיא אובמה. לא ברור עדיין האם הסנאט הנהנה מרוב רפובליקאי ינסה להחריף את הסנקציות או שיתמוך בהחלטה שהתקבלה בבית הנבחרים, וגם עמדת הנשיא אובמה הרואה חשיבות בהמשך עמידת איראן בהסכם, ועשוי לשקול הטלת וטו אינה ברורה עדיין. בשלב זה לא ברור כיצד ינהג הנשיא הנבחר, דונלד טראמפ, במכלול הנושאים הקשורים להסכם הגרעין עם איראן, אשר לגביו אמר שיפתח אותו למשא ומתן מחודש ואולי אף יבטלו. רוחאני מצדו הבהיר בתגובה ראשונית לבחירת טראמפ כי לא ניתן לבטל את ההסכם, והדגיש את הצורך בהמשכות. אין ספק שסוגיה זו תעמוד במוקד העימות בין מתנגדי ההסכם באיראן לבין רוחאני, בהתמודדות על הנשיאות.